

Munkedalsbygden

Munkedals Hembygdsförening

Nr 1 2009

Årgång 5

Posthuset Ekebo vid Karlstorps by (berättas det om på artikel om Karlstorps by, sid 23)

Utgångspunkten

Kommer vi till Bohusläns museum är det lätt att gå upp för trappan till andra våningen. Där har museet en särskild hembygdsmonter med utställningen "Utgångspunkten". Avsikten är att Bohusläns olika hembygdsföreningar skall presenteras undan för undan. Ucklum inledde och nu har turen kommit till vår förening i Munkedal. Kulturarvskonsulent Kristina Holmström, som vi nu har nöjet att återknyta bekantskapen med, är en av dem som håller i trådarna och organiserar det hela.

Ett av Kristinas motiv är den militära historien kring Kviström. Intresset knyter sig till Henry Sjöbergs samling av föremål som hittades någon gång på 1900-talet inom stridsområdet. Det rör sig om uniformsknappar, projektiler mm, som undersökts och katalogiserats av den unga forskaren Louise Henriksson. I anslutning till det arbetet besökte hon vid några tillfällen hembygds museet Önebacka. Resultatet har Louise redovisat i uppsatsen "Spår av krig".

Till krigsutställningen har Munkedalsföreningen bidragit med sex kanonkulor som hittats vid Kung Karls skansar. Det är alltså inte troligt att dessa har med den remarkabla träffningen 1788 att göra för då stod ju själva slaget längre söderut på Uddevallavägen. Den svenske befälhavaren överste Tranefelt hade egendomligt nog lämnat den optimala försvarspositionen vid skansarna och grupperat sig mycket olämpligt.

Den ryska auxiliärarmén under befäl av Prins Carl av Hessen stötte oförhindrad fram mot älven. General Mansbach hade redan marscherat över bron och besatt Kviströmshöjderna. När det dansk-norska artilleriet öppnade eld vid halvsextiden 29 september slog Mansbach till och föll svenskarna i ryggen. General Dürings kavalleri red fram över den oförsvarade Kviströmsbron och stormade Tranefelts läger. Svenskarnas högste befälhavare general Hierta beordrade då kapitulation.

Begreppet "auxiliärarmé" behöver kanske förklaras lite närmare. Danmark/Norge ansåg sig alltså inte vara i krig med Sverige utan Prins Carls avdelning proklamerades som rysk hjälptrupp (därav uttrycket auxi). Ryssland hade nämligen ett försvarsavtal med Danmark och när nu Gustaf III startat krig med Ryssland fordrade ryssarna att danskarna skulle ställa upp på deras sida. Utan större entusiasm hade då en norsk avdelning gått över gränsen vid Svinesund.

Mer om detta kan ni få reda på om ni besöker museet i Uddevalla och letar upp utställningen "Utgångspunkten".

Yngve Carlsson

Munkedalsbygdens nya format har både blivit risat och rosat. Vi vill dock kommentera att det gör att ni både får se mer bilder och läsa fler artiklar så det kommer att fortsätta så här då vi får in så mycket bra material. Det är vi glada och stolta över och hoppas att ni finner nöje i årets första nummer.

Kristin Balksten

Innehållsförteckning

Utgångspunkten	2
Hänt sedan sist	4
Träd med övernaturliga krafter.....	5
Ny bok till försäljning.....	7
Sågarebostaden	8
Galgbacken – Avrättningsplatsen i Foss	10
Blylödarn	11
Kända personer i Munkedal	12
Nylunda i Håby socken.....	13
Rättelse: "Folkskolan i Foss"	14
Ett museiföremål	15
En semesterresa 1952	16
Stenbroar i Munkedal	17
En resa i Munkedals folkmusik.....	18
Minnen från krigsåren	20
Plåtslagaren Karl Johan Gustavsson berättar	21
Mitt smultronställe	21
På "Munkedalska"	22
Byn vid Karlstorp	23
Björnkullen – berättelse om ett gammalt foto	28
Landsfiskalen i Munkedal.....	29
Reors grotta	30
Kommande aktiviteter	31
Har du något att berätta?	32
Tidningsredaktion	32

Hänt sedan sist

Kommunens kulturpris utdelat

Vid kommunstyrelsens möte i Folkets Hus den 26 november 2008 tilldelades Yngve Carlsson årets kulturpris i form av en check på 3000 kronor. Vi ser här hur Yngve tar emot priset från Kommunalrådet Alf Sifversson.

Som tack för priset sjöng Yngve en egen diktad visa, "Strindbergstimman" med ackompanjering av Yngves bror Ivan Carlsson.

arbro Johansson, Erik Sörgren och Alf Sifversson i bakgrunden lyssnar på sångaren.

Foto: Sverker Balksten

Grötfest

Årliga grötfesten på Kaserna i december var välbesökt som alltid!

Kaserna

Under hösten har ett stort arbete gjorts på Kaserna. Utöver det viktiga arbetet med att ständigt slå gräs, rensa rabatter och allmänt hålla i ordning har också nya takrännor satts upp på husen. Taken har setts över med byte av tegelpannor och ett nytt trägolv har byggts i körhuset (logens tillbyggnad på nedsidan) så att vagnarna inte längre behöver stå på jordgolv och förfaras. Smedjan har fått en liten tillbyggnad.

Arbete i Hembygdmuseet under vintern

I Hembygdmuseet på Önebacka finns det ett stort antal föremål av olika slag. Upp till 13 personer har varje måndag under vintern och våren arbetat med att registrera föremålen i en databas som heter Sofie. Alla Hembygdmuseer har uppmanats att registrera sina föremål på ett enhetligt sätt och att det därmed kan samlas in centralt så småningom.

Sven Ekstorm har spelats in på band

Sven Ekstorm har läst upp hela sin bok "På Antons tid" som han skrev 1998. Boken är delvis skriven på det bygdemål som talades i Svens hemtrakt norr om Svarteborg. Vi planerar att sälja den som CD senare.

Bildvisning från Selma Sahlberg

Den 19 februari hade vi bildvisning med bilder från Selma Sahlbergs arkiv. Visningen ägde rum på hembygdmuseet för en välfylld museisal.

Text: Redaktionen

Träd med övernaturliga krafter

Heliga träd

I Bohuslän har det funnits s.k. heliga träd av olika slag, även om trädslagen ek, rönn och tall kan ha dominerat. Tron på dessa träds märkliga egenskaper har levt kvar länge och var ända in i vår tid och så sent som från 1930-talet finns berättelser härom. Man trodde att dessa träd var tillflyktsort för levande väsen och skall t.o.m. ha offrat till dem genom att hälla öl eller mjölk på dem för att öfvervintra. Att fälla dylika träd ansågs vara näsintill livsfarligt då alla de sjukdomar och krämpor som under årens lopp överförts till trädet då skulle frigöras och drabba trädfällaren. Ofta var det tandvärk som kurerades genom att man borrade ett litet hål i stammen i vilket man spottade och sedan pluggade igen (Lindner 1935). Det berättas även att vårtor kunde kureras genom trådar som knöts fast i grenverket o.s.v.

Ibland kunde man drabbas dubbelt om man råkade fälla ett sådant träd. Oedman (1746) återger en sådan händelse från Foss socken där en bonde på 1740-talet av misstag huggit av en gren på ett heligt träd varefter han förskräckt föll på knä och bad trädet om förlåtelse. Detta beteende ansågs av kyrkan vara ett brott vilket ledde till "att han blev skriftad och måste plickta". Det kan tyckas märkligt att konflikter med kyrkan, orsakade av relikter från den gamla asatron, kunde inträffa så långt efter kristningen av Sverige.

I Dragsmarks socken skall det ha funnits en gammal mycket stor bok som hade en dramatisk historia. Den förste prästen där av den lutherska läran skall 1527 ha bundit fast den onde själv vid trädet, då denne försökte hindra prästen att predika. Tyvärr släppte prästen av medömkan honom efter gudstjänstens slut. Boken fick stå kvar tills den ramlade ned av sig själv, den skall då ha varit fulltecknad med namn. Heliga träd fanns

på många ställen i bygderna, på Lökeberg fanns en helig rönn och vid Kvistum en helig gran.

Heliga eller farliga trädslag

Rönnen ansågs och anses fortfarande av en del äldre bohuslänningar vara ett trädslag som man bör handskas försiktigt med och många undvek förr att använda rönnvirke eftersom man trodde att det skulle leda till olyckor. En kniv som använts i rönn kunde mista sin skärpa för alltid och det var otänkbart att göra årtullar av rönn, sådant kunde leda till drunkning (Lindner 1935). Denna misstro och försiktighet med rönnen kontrasterar mot det svenska regalet om bärande träd från 1558 (Granlund XI) i vilket rönnen inefattades fram till år 1590.

Förmodligen följer uppfattningen om rönnen vissa historiska gränser och det kunde vara intressant att se om det föreligger skillnader mellan norra och södra delarna av landskapet och beträffande angränsande landskapet Dalsland finns förmodligen ännu större skillnader. Rönnen har särskilt i Norge ansetts besitta övernaturliga krafter som sannolikt går tillbaka ända till de fornordiska gudasagorna. Guden Tor räddade sig från drunkning genom att gripa tag i en rönn och hans sårade bock helades med rönnblad. Rönnen var hos de gamla germanerna helgad åt åskans gud, Donar. Man ansåg på vissa håll att rönnen hade särskild betydelse för skydd av kreaturen och i Dalsland slog man ungdjuren med ett rönnspö vid namngivningen. Man ansåg här, i likhet med i Tyskland, att rönnen skyddade mot trolldom men även mot stora rovdjur som björn, vilken lätt kunde skrämmas av ljudet från en lur gjord av rönn. Man hade enligt Henriks-son (1911) på Dal t.o.m. en visa där björnen själv lät uttrycka följande bekännelse: "Sälgepipa, bockehorn de leka i mitt öra; men oxehorn och rönnelur de skrämma mig till döda."

Att vördnad och uppskattning av ett trädslag kunde förbytas till motsatsen kan tyckas egendomligt och en del av förklaringen kan nog sökas i övergången mellan asatro och kristendom. Ofta kunde den nya läran kanalisera en del av de tidigare trosuppfattningarna och sederna med hjälp av vissa kyrkliga gestalter eller med något för ändamålet lämpat helgon. Detta lyckades ej alltid och vad gäller rönnen kom den i Norge att anses som olycksbringande och man undvek att tillverka skidor och båtar av rönn och rönnved undveks på fartyg (Granlund XI). Den misstro som fortfarande lever kvar på sina ställen i Bohuslän mot rönnen kan alltså spåras mer än ett årtusende tillbaka.

Även hagtorn betraktas fortfarande i Bohuslän av somliga med en viss skepsis, kanske beroende på att man förknippar hagtorn med den gamla uppfattningen att den hindrade de döda att gå igen, i likhet med en del andra stickande träd eller buskar. Bakgrunden till denna föreställning som har tagit sig en rad uttryck kan enligt Granlund (III) sökas mycket långt tillbaka i tiden och det tycks ha rått en stark och utbredd uppfattning att stickande eller taggiga träd och buskar hindrade gengångare och skyddade mot onda makter.

På sina håll i Bohuslän fanns en sed att klä likrummet med idegranskvistar vilket medförde att man ibland gick långa vägar för att bryta kvistar av det alltmer sällsynta trädet (Lindner 1935). Detta bruk kan kanske ha samma ursprung som det åtminstone under 1930-talet och tidigare här och var på Bohuslans landsbygd brukliga förfarandet att strö ut hackat granris på gårdarnas utfarter utefter den väg ett liktåg skulle passera. Det hände även att man i samma syfte reste en gran vid vägen. Allmänt anses idegran (id) eller barlind som den benämns i Bohuslän och Norge av ålder ha haft kraft att fördriva demoner och det kan ej uteslutas att det ovan beskrivna bruket av idegran kan ha samband härmed. Henriksson (1911) beskriver idegranens betydelse så här:

Av alla de medel som forntidens germaner anlitade för att skydda sig mot häxeri, var idegranen ett bland de verksammaste, och därför buro de alltid en liten kvist eller en bit av stammen närmast kroppen.

Idegranen var hos germanerna sedan urminnes tid ett heligt träd. Guden Ull som en gång haft en dominerande ställning bland de germanska gudarna bodde enligt sagan i Ydalir som kan översättas till Idegransdalarna (Agrell 1927). Bildens oansenliga men tappert kämpande idegran är från västsidan av Veddö vid Fjällbacka. Foto förf. 2009.

Numera ser man idegranar på gamla kyrkogårdar så att trädet har – sitt förflutna till trots eller kanske just därför – kommit att accepteras i kristna sammanhang. Samma trädslag, ”evigt grönskande” skall enligt Adam av Bremen en gång ha växt vid det hedniska Uppsalatemplet (Granlund VI).

Enen har tillskrivits vissa magiska krafter och enligt Granlund (III) skall förnämt folk ha bränts på bål av en och den har använts som julved i Norge på sina håll och man välsignade åkern med enrökning. Från Skredsvik, närmare bestämt vid Bönekasen, fanns så sent som på

1930-talet en stor en som ansågs ha förmågan att kunna bota en del åkommor. Man skulle ha knutit ulltrådar i någon gren och sålunda överfört det onda till enen. En närboende var t.o.m. rädd för att gå för nära denna en som fick stå kvar länge då ingen ville eller vågade såga ner den (Josefsson 2009).

Ask är det träd som spelat den största rollen i den nordiska mytologin, den första människan som gudarna skapade hette Askr på grund av att han skapades av en askstam. Yggdrasil, "världsträdet" är en ask, känt från Eddan, med tre rötter i var sin riktning – under den ena bor Hel (dödsrikets gudinna) under den andra bor jättar/troll och under den tredje bor människorna – och gudarna håller varje dag ting vid Yggdrasil. Från Voluspa har följande diktversion om asken Yggdrasil hämtats:

*Ask heter Yggdrasil, Helig den står
under klara himlen.*

*Högt över Urdas källa den står
Stänkt med det vita vattnet*

och smyckad ständigt med friska grönskande löv

Asken har blivit ett vanligt vårdträd möjligen till dels beroende på föreställningen att den skulle kunna avskräcka ormar och andra giftiga djur. Kanske beroende på den gamla uppfattningen om asken som ett heligt träd har den i likhet med idegranen också kommit att planteras på kyrkogårdar.

Efterlysning

Då det råder en stor brist på dokumentation av synsätt, tro, seder och bruk beträffande trädslagen är jag tacksam för att få kontakt med personer som sitter inne med upplysningar om detta. Även en till synes obetydlig uppgift kan vara en viktig pusselbit i ett större sammanhang. Så tveka inte utan ring mig på 0522-64 33 83, e-post: leif.molander@telia.com eller skriv till Leif Molander, Gullmarsberg 525, 45195 Uddevalla.

Källor

Tryckta källor

Agrell, S. (1927) *Runornas talmystik och deras antika förebild*.

Granolund, J. (1956-78) *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid I-XII*. Allhems förlag.

Henriksson, J. (1911) *Växterna i de gamlas föreställningar, seder och bruk*.

Lindner, J. (1935) *Skogens krönika i Göteborgs och Bohus län*.

Oedman, J.(1746) *Babusläns Beskrifning. Faksimil-utgåva* Ed 1983.

Muntliga källor

Arne Josefsson, Unda (2009)

Text och foto: Leif Molander

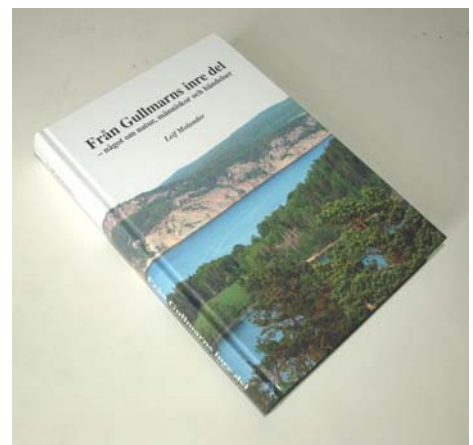
Ny bok till försäljning

Vi kan rekommendera Leif Molanders bok "Från Gullmarsns inre del – något om natur, människor och händelser", 530 sidor.

Leif Molander beskriver i boken på ett intressant och uttömmande sätt livet kring Gullmarn med dess många stora egendomar, såsom Holma, Torreby, Saltkällan, Cederslund och Gullmarsberg. Vi får följa arbetet med havreexporten, saltframställning och trankokeri, fiske, sjöfart, varv, tegelbruk, mm.

Detta är en bok man har glädje av att ha hemma i bokhyllan. När man väl har läst den, vill man gärna återvända till den.

Boken säljs genom Munkedals Hembygdssällning. Priset är 400 kr. Kontakt gärna någon av oss.

Sågarebostaden

När ni kör från Bruket uppför backen vid gamla bruket så passerar ni ett av Munkedals riktigt gamla hus. Redan på tidigt 1900-tal kom detta hus att uppmärksammas som en intressant byggnad från svunna tider.

Runt sekelskiftet 1900 var en av Sveriges stora arkitekter Ferdinand Boberg verksam. Han var arkitekten bakom många kända byggnadsverk såsom Rosenbad, NK och Centralposthuset i Stockholm liksom Gävle brandstation. Runt 1915, när hans nationalromantiska stil blev omodern och han mera sällan blev anlitad kom han att få ett kungligt uppdrag på 10 år där han åkte land och rike runt för att dokumentera de gamla miljöer som hotades till rivning i ett snabbt föränderligt samhälle. I ett försök att rädda dessa miljöer för eftervärlden kom Boberg att uppföra flera tusen blyertsteckningar över svenska miljöer och byggnadsverk. I synnerhet inriktade han sig på landsbygdens ekonomibyggnader, gamla industrimiljöer, båtvarv, fiskelägen mm.

För några år sedan startade ett forskningsprojekt vid Blekinge Tekniska Högskola för att göra dessa bilder tillgängliga för allmänheten. Det projektet har också en annan roll vilket är att följa upp vad som har hänt med dessa miljöer idag. Svenska folket har uppmanats att ge sig ut för att dokumentera och sända in sina bilder till hemsidan www.ferdinandboberg.se. Ni rekommenderas varmt att gå in på sidan för att se Sverige som det en gång har sett ut. Där finns sex bilder från vår kommun varav flera av byggnaderna tyvärr är rivna.

Boberg kom att under sin resa i Bohuslän söka upp den gamla stenbron över Munkedalsälven vilken finns avbildad på ovanstående hemsida. Vid sitt

Ferdinand Bobergs teckning av Sågarebostaden. Id 50800, källa: www.ferdinandboberg.se

Sågarebostaden som den såg ut före senaste restaureringen då bl.a. skorstenar har åtgärdats och en luftvärmepump har installerats.

Foto Sverker Balksten

besök vid stenbron kom Boberg också att avbilda ett av de allra äldsta husen i Munkedals tätort. Det är den gamla sågarebostaden som ligger i Gjuteribacken nära stenbron. Glädjande nog

kan vi konstatera att denna skatt ännu finns kvar och dessutom i ett relativt oförändrat skick.

En del av ett industriarv

Huset uppfördes 1805 som bostad åt bl.a. sågmästaren som arbetade på den intilliggande sågen som ni kan se på bild.

Idag består huset av två lägenheter vilket har inneburit att det nu har dubbla dörrar och dubbla skorstenar. Byggnaden är förskonad från fönsterbyten vilket annars har blivit alltför vanligt på Bohusläns äldre bebyggelse. Att taket endast är lite utskjutande över gaveln visar att det är en byggnad med ålderdomlig karaktär och även det bidrar till husets höga kulturhistoriska värde.

Sågarbostaden är nästan det enda som kvarstår av den industrimiljö som en gång var belägen i anslutning till stenbron. Av övriga byggnader återstår endast rester av dess grunder. Eftersom de allra flesta industriella lämningar är försvunna kan vi främst utläsa den rikliga industriella aktivitet som uppkommit längs Munkedalsälven genom de namn som lever kvar genom t.ex. Stampen, Färgarevägen, Gjuteribacken etc.

Bilderna till höger kommer från Munkedals hembygdsförenings arkiv och visar miljöerna kring sågarbostaden i olika tider.

Boberg såg våra värdefulla kulturarv, nu kan vi se dem genom hans ögon och vara stolta och glada över det som kvarstår.

Text: Kristin Balksten

*Gamla sågen vid Munkedalsälven.
Sågarbostaden syns längst till vänster.*

Sågarbostaden sedd från Stenbron.

Vy över Sågarbostaden och Gamla bruket

Galgbacken – Avrättningsplatsen i Foss

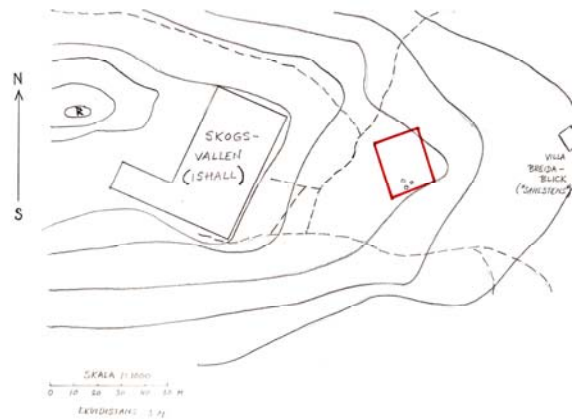
Från tidig medeltid till 1660-talet har ting hållits vid Foss kyrka. Uppgifter finns om en stor tingshög i närheten av kyrkan. Kongsmarken och Kongshagen är namn på markområden N och NO om kyrkan och har säkerligen med tingsplatsen att göra.

På enskifteskartan från 1822 är en med staket omgärdad avrättningsplats markerad 550 m ONO om kyrkan. På kartan från laga skiftet 1855 finns den inte med, men i beskrivningen till denna karta kallas området för Galgberget, en benämning som fortfarande lever liksom namnet Galgbacken på en del av gamla landsvägen N därom. Platsen utgörs av en med tall, ek och bok glest bevuxen plåtå ca 50 m O om Skogsvallens ishall. Inga märken av det staket, som 1822 omgav avrättningsplatsen, återstår.

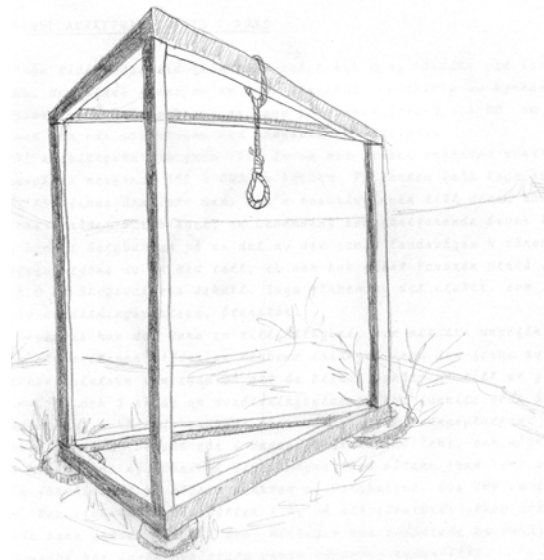
Givetvis kan det vara en tillfällighet, men att tre ungefär lika stora stenar bildar en likbent triangel inom den forna avrättningsplatsen kan tyda på att de bildat fundament till en galge. På ost-, norr- och sydsidan om avrättningsplatsen har funnits goda åskådarplatser. Avrättade brukade begravas på avrättningsplatsen. Marktäcket är tunt eftersom berget går i dagen på flera ställen och några gravhögar syns inte. Däremot finns några låga sådana. (e kan rent av vara från järnåldern) på högsta punkten av Galgberget, dvs. VNV om ishallen. Den största av dem håller f.ö. på förstöras genom att lek barn har grävt hålor i dem. Möjligen kan avrättade ha jordats där. I Sverige har inga avrättats genom hängning sedan 1832.

Teori: Tingsplatsen för Viken och senare för Tunge härad låg inte vid själva kyrkan utan vid Galgberget i närheten av kyrkan. Och med utsikt över dalgången. Platsen ligger bättre skyddad mot väder och vind än kullen vid Foss by, där kyrkan ligger. Om tingsplatsen i tidig medeltid var belägen på Galgberget, kanske man också får omvärdera berättelsen om kung Öystein Haraldsson. Var det kanske så att han blev dömd på tinget och avrättad i stället för mördad vid Korskällan nedanför Galgberget 1157?

Text & illustration: Lars Ahlberg

Galgbackens placering intill ishallen i Munkedal.

GALGBERGET PÅ FOSS

Blylödarn

Lite minnen om den idag nedlagda sulfittfabriken på Munkedals AB.

En vandring genom sulfittfabriken innebar en doftupplevelse med stor variation, allt från den milda skogsdoften från ved och flis till den out-
härdliga stanken från ett klorläckage. Ljudupplevelsen var minst lika dramatisk, barkgårdens stilla rammel från stockar till huggens våldsamma flistugg som på några sekunder förvandlade en metersstockarna till småflis.

Många aggressiva vätskor hanterades, lut, syror och inte minst klor. Transporten till användningsställena skedde då, som nu, i rörledningar men eftersom det syrafasta materialet inte var fullt utvecklat använde man sig av blyrör stod emot det mesta. För att skarva rören berättade man upp ändarna och trädde på en järn metallfläns och med hjälp av bultar skruvade man ihop skarven. Men man kunde även använda sig av lödteknik för att skarva rören och det var här som "blylödaren" kom in i bilden. Jag minns honom väl, den siste blylödaren på Munkedals pappersbruk, en skicklig yrkesman som gick i pension något år efter att jag började min anställning i mitten på sextioalet. Gustav Hermansson hette han och hade naturligtvis fått smeknamnet Gustav Bly. Gubbarna fick ju oftast namn efter yrket eller från platsen man kom från eller bodde på. Nisse Remmakar'n, Calle Spetsbergar'n, Calle i Lunder rder Snickar'n, Arvid Kôvarn, Helge Sme'n o.s.v.

Att jobba som reparatör i sulfittfabriken innebar en hel del risker, särskilt med tanke på alla mer eller mindre aggressiva kemikalier som användes i processen. Man fick vara på sin vakt när man skruvade isär en behållare eller en pump då det kunde vara rester av obehagliga vätskor där. Den i särklass mest otrevliga kemikalien var klor. När klore kom i kontakt med luft bildades klorgas. Om man andades in den blockerades andningsvägarna. Man fick helt enkelt akut and-

ningsstopp. Då var det bara en sak som gällde - ut i friska luften så fort som möjligt. Trots frisk luft kunde det ta en lång stund innan krampen släppte helt. Någon hade emellertid av någon orsak kommit på att ren sprit, en sup helt enkelt, förlöste krampen helt, snabbt och enkelt. Och sprit var det ingen brist på, det fanns ju en egen spritfabrik där man tillverkade förstklassig sprit av restprodukter från pappersmassatillverkningen för vidare leverans till Vin & Spritcentralen. Spritfabriken byggdes 1942 av T.A.N. TESCH AB, och drevs av Munkedals AB fram till 1949 då produktionen lades ner p.g.a. dålig lönsamhet. En del sprit som hade blivit kvar i anläggningen hade man tagit vara på och den förvarades på laboratoriet. Om man hade blivit utsatt för klorgas och hade andningsproblem kontaktades laboratoriechefen, som snabbt fick fram buteljen och såg till att den skadade fick sig en dragnagel. Det var endast laboratoriechefen som hade tillgång till spriten. Någon gång i början av sextioalet kom man emellertid på att mjölk hade lika god effekt mot klorkramp. Efter denna upptäckt avtog klorutsläppen kraftigt, kanske hade man lärt sig att handskas mera försiktigt med de starka varorna.

Text: Åke Lindström

Från vänster längst fram. Gustav "Bly" Hermansson, Ejnar Franke, Ingvald Karlsson, Axel "Sme'n" Hansson. Bakre raden från vänster, Gustav Karlsson, William Nimb, Gunnar Muhr, Åke Lindström, Sune Andersson. Foto Stig Hansson.

Kända personer i Munkedal

Text: Redaktionen

När vi dyker ner i Hembygds museets stora fotosamlingar kan man hitta mycket intressant.

Familjen Onstad har spelat en stor roll i Munkedals historia, men samtidigt personer som syns relativt lite utåt. Därför passar vi nu på att göra ett litet besök på Munkedals herrgård med hjälp av ett foto från Paul Sandén. Här ser vi fru Brita Onstad med sonen Tomas, som nu är huvudägare till Arctic Paper. Kortet torde ha tagits omkring 1954.

År 1955 var Kung Gustav IX Adolf på sin eriksgata i Bohuslän. Då besökte han Munkedal, och det var en stor mottagning i Munkedals Folkets park med många kända ansikten. På bilden ser vi hur Haakon Onstad hälsar på kungen. Bakom dem syns Kyrkoherde Bertil Envall, kommunalnämndens ordförande Oskar Kihlborn och landshövding Per Nyström.

Nylunda i Håby socken

Huset på Nylunda i Håby.

Vid Gläborg, några hundra meter öster om rondellen, låg Nylunda. Huset byggdes ungefär 1936. Huvudgården Gläborg Öster delades 1937 upp i tre delar. Nylunda och Källhagen heter delarna som avknoppades.

De första som bodde på Nylunda var Gunnar och Gerda Karlsson och deras åtta barn. Gerda arbetade i köket på Gläborgshemmet och Gunnar var vaktmästare på samma ställe. Han skall också en tid ha varit skogsförman.

Gunnar var alltid glad, hade nära till skratt och var bra på historier. Av någon anledning fick familjen flytta från Nylunda som 1949 såldes till Axel och Jenny Martinsson från Kanalen. Köparna fick inte tillgång till den lilla gården med en gång ty Gunnar samlade material och byggde ett hus på andra sidan landsvägen.

År 1950 flyttade Martinssons in på Nylunda men 1964 sålde de av marken till Karl Johansson på Källhagen.

I början på 1970-talet såldes Nylunda till Holger Andersson som hade små hundar av Bostonterrier-ras. Han hade tidigare varit kringåkande fiskhandlare. Holger och hans Linnea (som var från Lökeberg) hade sonen Clarence som ett tag var polis.

Nylunda såldes ungefär 2003 till Daniel Karlsson (född på Nyröd) och han hade stället i två år. Efter honom var ett ungt par innehavare ett kort tag och efter dessa blev en smälänning ny ägare 2007. Han tänkte ha stället som fritidshus men ångrade sig. Munkedals kommun köpte Nylunda 2008 och rev huset.

Uppgifterna om Nylunda har jag inhämtat från Inger Ringström, Gerhard Johansson, Karl Johansson, Åke Karlsson och Filip Jansson.

Text och bild: Lilli-Anne Sihlberg

Rättelse: "Folkskolan i Foss"

I artikeln med ovanstående titel i nummer 08-2 hade tyvärr fyra namn i 3: raden fallit bort och är nu markerade i fet stil. Vi beklagar detta och publicerar för säkerhets skull fotot igen.

1:a raden knästående fr. v.: Göran Hallberg, Vadholmen, Eide Sundberg, Lilla Foss, Bengt-Ove ("Bengan") Johansson, Hamnen, Lennart Blomberg, Åtorp, Tore Andersson, Vadholmen, Charles Holmqvist, Tången och Lennart ("Snurren") Pettersson, Kvarnen.

2:a raden fr. v.: Marianne Karlsson, Kviström, Irma Andersson, Foss, Anita Andersson(?), Öbben, Birgitta Andersson, Öbben, Elenor Lundström, Kviström, Berit Blomqvist, Åtorp, Eivor Fredriksson, Prästgården och Birgit Johansson(?), Kvarnen.

3:e raden stående fr. v.: Ingemar Johansson, Vadholmen, Ingmar Fransson, Foss Västergård, **Uno Karlsson, Öbben, Sune Andersson, Kviström, Lars-Gunnar Johansson, Bilstationen, Göte Kihlberg, Foss Västergård**, Lars Fransson, Hamnen (?), Uno Andersson, Öbben, Jan Martinsson, Foss(?), Anita Östlund, Åtorp och Gullan Andersson, Öbben.

Kärlekens källa

Tänk dig en källa som aldrig sinar.
Frisk, kall och klädd med lummig grönska.

Sådant är ditt hjärta, när kärleken
vaknar i dig. Vilken kärlek – frågar
du kanske. Kärleken till människorna?
Kärleken till man eller kvinna?

Vad finns mer att förstå.

– Jo kärleken till Gud –

Den ende som kan fylla ditt hjärta
med något som liknar en källas fulla
friskhet.

Stor är kärleken till människorna –
stor är kärleken till man eller kvinna –
men störst av allt är kärleken till Gud.

Det är med Guds kärlek vi formar att känna
i våra hjärtan. Det är Guds mening att vi
skall älska honom tillbaka. Utan denna kärlek
till Gud får vi inte känna den friska källa.

Text: Anita Magnusson

Ett museiföremål

I samband med inventeringen av museets alla konstiga föremål och hittar vi bl.a. dessa. Nu undrar vi om någon vet vad det är. Storleken på ett av dessa är längd 15 cm och största bredd c:a 2,5 cm.

En semesterresa 1952

Text: Sonja Marberg

När jag lördagen 3 augusti 2008 var med på Hembygdsföreningens resa till Läckö slott och Kinnekulle tänkte jag tillbaka på hur det var sommaren 1952, när jag besökte dessa platser första gången.

Vi var två flickor som jobbade i Konsum i Kville, som tyckte att vi skulle ge oss ut på cykelsemester. Med en tredje flicka, som ägde ett tremanstält, var ju saken klar. Vi tre skulle ge oss i väg. Det var tre glada flickor i 18-20 årsåldern, Inger, Elsie och jag (Sonja). Vi satt hemma med kartan och planerade hur vi skulle åka. Särskilda platser som vi skulle besöka var Läckö slott, St Levene kyrka, Kinnekulle, Husaby kyrka och Skara domkyrka. Vi packade våra cyklar med tältet, sovsäck eller filt, utrustning för matlagning, spritkök, konserver i plåtburkar med köttbullar i sås, kalops i sås med flera saker. Vatten i flaskor, handdukar, toaletsaker, badhandduk och baddräcker.

Vi startade vår cykling kl 4 på måndag morgon i närheten av Kville kyrka. Vi ville nämligen komma igenom Uddevalla innan det blev alltför mycket trafik där.

Vi cyklade Kungsgatan upp i riktning mot Vänersborg. Första stoppet var på en gräsbacke i Groröd öster om Uddevalla där vi satte oss och åt smörgåsar,

Fram på dagen kom vi så till Vänersborg. Där tittade vi på Skräcklan som vi hört talas om. Färden fortsatte till en tältplats vid Vänerns strand, där vi satte upp vårt tält med efterföljande bad i Vänern. Sen kokte vi potatis på spritköket och värmden maten ur konserverburkarna i kastrull. Jag minns att jag skrev ett vykort till mina föräldrar att

jag hade badat i Vänern. Någon sade till oss att vi skulle akta oss, för det hade rymt två fångar från fängelset i Vänersborg den dagen. Men vi somnade gott, den första natten i tält.

Tisdag morgon kokade vi kaffe på spritköket och åt smörgåsar, packade och steg på cyklarna igen. Färden fortsatte på grusvägar, som det var på den tiden, utmed Halleberg och Hunneberg. Vilka fantastiska berg, vi stannade till för att bara titta på dem ibland. Vi cyklade förbi små röda stugor och ladugårdar på rad, det var så vackert och idylliskt. Solen sken och det var varmt och fint hela veckan. Så småningom kom vi till Grästorp. Vi hade bestämt, att hittade vi inte någon tältplats skulle vi tälta vid någon gård, i närheten av hus och folk, och så att vi kunde fylla våra vattenflaskor. Här i Grästorp gick vi in på en gård och frågade om vi kunde få tälta i deras hage, men då sa tanten att vi kunde få tälta i trädgården!

Vi tre flickor på bilden är Inger, Elsie och Sonja, fotograferat i trädgården på Börje-Bryntesgården i Grästorp, där vi fick slå upp vårt tält och vi fick saft och bulle på morgonen.

På onsdag morgon skulle vi gå in och tacka för oss och fylla våra vattenflaskor. Då hade tanten bakat bullar, så hon bjöd oss på bullar och saft i trädgården. Sonen i huset tog ett kort på oss tre flickor som han senare skickade till oss.

Närmaste målet var nu St. Levene kyrka. Där gick ju prinsessorna på Haga och läste, så den kyrkan måste vi ju titta på. Tänka sig, när vi kommer där, så kommer prinsessan Birgitta och några andra flickor cyklandes på vägen. Färden gick vidare till Lidköping, där vi ställde cyklarna på torget och gick runt och tittade på den vackra staden, innan vi fortsatte till Läckö slott. Det var ju en stor upplevelse att få komma dit och se detta stora vackra slott, fast inte så vitmålat som nu. Vi cyklade på förbi väderkvamen (som vi såg var utflykt från bussen), den såg likadan ut då, som nu. Jag fotograferade en del med min kamera, där fotona var 6x6 cm i storlek. Vi hade också bestämt hemifrån att vi skulle gå in och titta i alla kyrkor och fotografera dem också. Jag har kort på kyrkorna i St. Levene, Västerplana, Husaby och Flo.

Så åkte vi från Läckö slott förbi Lidköping och närmare kvällen frågade vi en bonde om vi fick tälta på hans ägor. Vi fick sätta upp vårt tält i en hage med stora träd. Så åt vi vår middag där, lagad på spritköket, innan vi satte upp tältet och somnade.

Torsdag morgon började med kaffe och smörgås. Vi packade våra cyklar, fick vatten i våra flaskor av bonden och så bar det av till Kinnekulle. Uppför på bara grusvägar, men mycket spännande. Vi såg utsiktstornet på långt håll, tänk att få komma upp i det. Och det fick vi. Jag tog kort på både tornet och utsikten. Vi cyklade runt uppe på Kinnekul-

le, bl.a. till Råbäck som är en stor herrgård som vi hört talas om. Så stort och så välskött. Vi var även vid kalkstensgruvan. Uppe på Kinnekulle låg ett vandrarhem, men där skulle vi ju inte bo. Vi hade ju tält med oss, så vi tältade en bit utanför och lagade vår mat på spritköket. Vid 12-tiden på natten blev det förfärligt oväder med åska och regn. Vi blev både rädda och våta, så vi fick gå in på vandrarhemmet och frågade om vi fick ligga där. Ja, vi fick ligga på golvet i vestibulen.

Vi förundras också över hur många lustiga Ortsnamn det fanns här i Västergötland, en vägs skylt stod det KARL-ANNA på, så den skylten fotograferade jag.

På fredag morgon efter åskvädet var det fint igen och nu var målet Skara domkyrka. På väg besökte vi Husaby kyrka och vi förundrades över dess höga torn. Tänk, att få komma till Husaby källa, där Olof Skötkonung blev döpt. Det hängde en skopa vid källan och jag tror att vi drack av vattnet. Då skulle man ju bli väldigt frisk.

Senare på dagen kommer vi till Skara och går in i domkyrkan och ser oss omkring på alla saker och fina blyinfattade fönster med glas i olika färger. Något sådant hade vi aldrig tidigare sett. Vi gick runt i staden och såg oss omkring en stund och sedan började vi cykla västerut. Cykelfärden gick mot Vara, för nu skulle vi till Trollhättan. Veckan närmade sig sitt slut. Vi kom till Trollhättan och där måste vi ju titta på slussarna. Det var ju en upplevelse att se båtar slussas upp och ner, något vi heller aldrig sett tidigare. Vi begav oss så till tältplatsen i Trollhättan, som var väldigt stor och fin, tyckte vi. Där åt vi vår sista middag lagad på spritkök denna cykelsemester, för nästkommande dag måste vi vara hemma.

Vi cyklade från Trollhättan på lördag morgon och valde en väg som kom fram nära Forshälla kyrka söder om

Uddevalla. På så sätt kom vi ut på rikstväan och färden fortsatte vidare upp för Hästepallarna för att därefter komma fram till Uddevalla. Vi var tillbaka i Kville kl 6 på lördag kväll.

Det var i juli månad med sol och värme alla dagar (förutom åskan på Kinnekulle). När vi kom hem var vi mycket solbrända och bruna och vi var mycket nöjda med resan.

Denna cykelsemester har jag burit med mig i minnet hela livet och förundras över hur vi hann med så mycket på sex dagar på krokiga grusvägar.

Stenbroar i Munkedal

I nr 08-2 av Munkedalsbygden finns en artikel om stenbroar i Munkedal. Vi kompletterar med några nya fakta.

Bro nr 1 på gamla vägen vid Saltkällan. I en artikel skriven av förre vägin-genjören Lars Kullbratt läser vi att bron kallas Märre bro och byggdes omkring 1860. Bron är hela 90 meter lång

Bro nr 2 på gamla vägen mellan Saltkällan och Kviström heter Karlstorps bro och är väsentligt ombyggd omkring år 1860. Den ersatte en tidigare träbro som redan 1848 ansågs vara i dåligt skick och "skadad av röta" (Enl. L. Kullbratt)

Norr om Karlstorps bro när Kviström mitt för det tidigare tingshuset fanns ännu en bro som hette Nöte bro även kallad Klefve bro.

Bro nr 4 över Munkedalsälven som kallas för Gamla stenbron. Om denna bro har Leif Bergh gett oss lite mera uppgifter. Han citerar vad den norske biskopen Jens Nilssøn berättar om området vid gamla stenbron: Biskopsvisitationer i Foss Prästgäll går att läsa i "Visitatsbøger og reiseopptegnelser" från 1574-1597. När biskopen under en av sina många visitationsresor i slutet av 1500-talet nämner "Stensätterbro" över en älv som kommer österifrån från Svergit (Sverige), är denna bro liktydig med den ståtliga valvbron vid Munkedals Herrgård. Bron är alltså av mycket hög ålder.

Vid lågvatten kan man "torrskodd" gå under brovalvet och studera dess fina konstruktion. Man ser även tydligt hur bron en gång har breddats. Denna breddning utfördes sannolikt under tidigare hälften av 1800-talet. Före bronns tillkomst, alltså under senare medeltid, lär det ha funnits en träbro något hundratal meter uppströms. Denna broförbindelse hade inte någon längre varaktighet, ty när höst- och vårfloed kom tog de med sig både löst och fast.

Träbron slet sig och följde den strida strömmen utför fallet och fortsatte till älvområdet och vidare genom "Ørekille ut i Gullmarsfjord", som då var namnet på älven och fjorden.

Ferdinand Bobergs avbildning av gamla stenbron över Munkedalsälven. Id 52357, källa: www.ferdinandboberg.se

En resa i Munkedals folkmusik

Den svenska folkmusiken. Många för tankarna till Dalarna och svensk mid-sommar men hur såg det egentligen ut här hemma i Bohuslän och Munkedal? Varför vet vi det vi vet om folkmusiken i Sverige?

För att göra en lång historia kort så börjar vi i det som många beskriver som den viktigaste händelsen inom folkmusik sedan kohornet upptäcktes. Polskan, en dans med rötterna i Polen, hade sedan länge dominerat som sällskapsdans tillsammans med valsen då ett nytt instrument kom till Sverige och vann enorm popularitet; dragspelet. Spelemän försköt sina fioler till förmån för detta toppmoderna instrument och den repertoar den förde med sig och äldre instrument som säckpipa och vevlira fick kröna påskbrasan då de inte maktade med magdeburgerspelets revolutionerande två ackord. Polska byttes ut mot Schottis och Engelska som liksom namnen antyder har anknytning till Skottland och England. Människor jublade och hoppade i tvåtakt som aldrig förr. Men liksom vi idag ibland är konservativa och sörjer både Bill Haley och Snoddas fanns det en och annan surmulen fiolgnidare som rasade mot den nya musiken.

Sverige under sent 1800-tal präglades av en viss mån nationalromantik som speciellt visade sig i form av konst, musik och dans. Detta i samband med den utdöende äldre musiken ledde till att man började teckna upp låtar, framförallt polskor på utdöende. Dessa förde man med sig till de fina kretsarna i Stockholm. Folkliga danser runt om i Sverige tecknades upp och bearbetades av skickliga koreografer för att passa som scenunderhållning. Den musik som förr varit bruksmusik blev kvälls-

underhållning och den dans som dansats på logarna blev komplicerade koreografiska uppvisningsdanser. Sveriges första notsamling med folkvisor, "Traditioner av svenska folkdanser", kom ut och efter den följde bland annat praktverket "Svenska låtar". Svenska låtar ligger till grunden för en oerhört stor del av den repertoar vi spelar idag och består av en bok för varje landskap med undantag av ex Skåne och Dalarna där flera böcker behövdes. Rickard Dybeck som mest är känd för att ha ändrat folksången "Så vandrar jag själv genom tolv milän skog.." till nationalsången "Du gamla du friska du fjällhöga nord" publicerade "Svenska vall- och hornlåtar" och Einar Övergaard reste runt i delar av Sverige och tecknade upp låtar. Övergaard var bland annat i Bohuslän och det var där han lämnade efter sig utgör en viktig del av den Bohuslänska repertoaren.

Den folkmusikvåg som i början av 1900-talet sköljde in över kultursverige gjorde att vi idag vet en hel del om vilka låtar som spelades förr och det är här som historien tar vid om den västsvenska musiken och Munkedalsspelmännen. Det är populärt att tala om folkmusik och spelmän utifrån vilket landskap de kommer från men man stöter ofta på att det mer handlar om den enskilde spelmannens särpräglade stil snarare än en typ av regional "dialekt". Därför är det svårt att säga vad som är rätt och fel. Det finns dock några saker som särskilt utmärker den västsvenska och Bohuslänska musiken. Framförallt så ingår Bohuslän i "triolpolskebältet", ett område från Halland i söder upp genom västra Sverige till Jämtland genom stora delar av Norge. Här spelar man triolpolskor, en typ av

polska som utmärker sig genom sina triolfigurer.

Polskan i Bohuslän är förhållandevis jämn i pulsen, det vill säga att alla tre taktslagen är lika långa. På andra ställen såsom Dalarna och Värmland kan pulsen vara s.k. asymmetrisk, d.v.s. med olika långa taktslag. Vad som dock är vanligt i Bohuslän är att spela med mycket agogik, vilket betyder att man drar och sliter lite i rytmen i en takt utan att själva tempot förändras. Detta gör ofta att det låter svängigare. I Väst-sverige spelades också en typ av vals som kallas trippvals. Den karaktäriseras av ett högt tempo och speciella stråkmönster. Även halling, en manlig uppvisningsdans i tvåtakt med sitt stora säte i Norge har förekommit i Bohuslän. I Bohuslän liksom i Norge fanns också låttypen såsom engelska, rheinländer och lybeckare vilka alla antyder influenser från ankommande skepp.

Det har funnits flera renommerade spelmän i Munkedalstrakten som alla gjort sitt för att bidra till folkmusikhistorien. Den mest omtalade är svarteborgsspelmannen Niklas Larsson, till yrket skomakare, som lämnade efter sig en stor repertoar. Han föddes i Liane år 1857. Niklas Larsson hade stora delar av sin repertoar från en spelman som kallades Gömmen, som i sin tur lärt sig av Bryngel på Stärken. Hur det låt när Niklas spelade finns dokumenterat i form av fem stycken fonografinspelningar. Om man spelar en låt av Niklas Larsson efter upptecknade noter och sedan lyssnar på en inspelning med Niklas Larsson så upptäcker man att det låter helt olika. Det beror bland annat på att spelade på ett sätt som är näst intill omöjligt att beskriva med

noter. Klart är i alla fall att det svängde som bara den om Niklas Larsson.

En Elev till Niklas Larsson var Albert Fossum som föddes år 1862 i Norge. Han kom senare att flytta till Bullaren för att till sist avsluta sitt liv i Dingle. Det sägs att Albert Fossum spelade i ett ovanligt raskt tempo.

I Munkedal fanns också en spelman vid namn Johan August Nilsson. Han föddes 1815 och var skomakare och sjöman. Han lärde sig i unga år att spela fiol av en man som hette Minor Svanberg från Skaveröd. Det sägs att August var en mycket skicklig spelman som ofta anlätades på bröllop och andra högtider. En intressant detalj om Johan August Nilsson är att han ofta växlar mellan dur och moll i samma låt.

Den yngsta spelmannen i sammanhanget är Maria Sohlberg. Hon föddes 1886 och levde långt in i vår tid. Via Johan August Nilsson lärde hon sig förutom hans låtar bland annat låtar efter sin farfar, Johannes Sohlberg, som lärt sig spela av sin far Olle.

Maria Sohlberg

Alla fyra ovan nämnda Munkedals-spelmän finns representerade i Svenska Låtar – Bohuslän och alla utom Johan August Nilsson deltog i den stora spelmansstämman på Skansen 1910 där alla som var med fick ett märke och en för tiden ny titel – riksspeleman.

En man som också bör nämnas, och som på grund av sina fantastiska låtar har blivit lite av en personlig favorit, är Erik Gustaf Johannesson. Han kallas ofta för Garnbindar'n eftersom han band fiskegarn. Han bodde en stor del av sitt liv i Dalsland men flyttade senare till Svarteborg och bidrog till den munkedalska folkmusikhistorien med ett antal låtar som känns igen eftersom de är extremt trallvänliga. Han finns inte med i Svenska Låtar men är omsorgsfullt upptecknad i Einar Övergaards folkmusiksamling där även Niklas Larsson finns representerad tillsammans med andra Bohusspelmän som alla gjort sitt för att bidra till historien.

Niklas Larsson

Låtar och danser vandrar från land till land, man till man och mun till mun genom tiderna och bildar med sina många trådar ett nät av influenser från olika håll som tillsammans bidrar till att skapa det unika som får oss att må bra och känna oss hemma.

Ett intressant avslutande exempel på detta är den bohuslänska "Besla Svar-ten" som är en variation på "La folie d'Espagne", en uråldrig melodi som ex. Correlli satt och filade på för några hundra år sedan.

Det fina är att när man gräver sig allt djupare i låtar efter Niklas, Maria och Johan August så uppenbarar sig en musik som svänger så brutalt att grän-sen mellan vad som var och vad som är blir en knappt märkbar vindpust i en rafflande triolpolska från Munkedal.

Text: Björn Regné

Albert Fossum

Bildkälla:
Andersson, Nils. "Svenska låtar - Bohuslän och Halland". Stockholm: Norstedt, 1931

Minnen från krigsåren

När andra världskriget bröt ut var jag bara två år och när det slutade var jag sju. Trots min låga ålder har jag klara bilder från denna tid. Kanske beror detta på att jag växte upp endast några få mil från norska gränsen och kriget var därför något nära och påtagligt som det ofta talades om. De mest avskydda personerna var Hitler, Göring och Quisling. En lek som jag lärde mig av de vuxna var följande:

Man bröt av en tändsticka och satte den mindre biten, där tändsatsen var kvar, mellan käftarna i en utspänd klädnypan. Sedan lade man tändstickslådan med några tändstickor ovanpå klädnypan. Det hela skulle föreställa en lastbil. Tändstickorna i lådan symboliserade de tre ovan nämnda brottslingarna. Tändsticksbiten med tändsatsen antändes och efter någon sekund, när tändstickan hade blivit till kol, smälde klädnypan ihop och lådan med de tre flög upp i luften. Det hette då att norska motståndsmän hade sprängt lastbilen och med den de förhatliga nazistledarna.

Jag började i första klass hösten 1944. I vår kommun liksom i andra fanns flera finskbarn som hade sänts till Sverige för att undgå krigets r. I min klass fanns flera finskbarn. av dem var en pojke som var placerad hos en familj alldeles i närheten av där vi bodde. Han hette Seppo. En yngre bror till honom fanns i en granngård alldeles i närheten. De kunde därför ha kontakt med varandra. Till yttermera visso fanns deras mor en tid i Sverige och hon kunde besöka sina barn. De båda hade det därför väl förspant i jämförelse med många andra finskbarn. Dessutom var de väl omhändertagna av sina värdfamiljer. Eftersom Seppo bodde så

nära mig hade vi sällskap till och från skolan. Det var ungefär sex kilometer enkel väg och vi gick till fots. Vi tillbringade mycket tid tillsammans.

Seppo var en storväxt, försigkommen och modig kille. Den han le hos hade en bil,

som dock var undanställd under kriget i ett garage. Seppo imponerade på mig genom att sätta sig i bilen och trycka på någon knapp så att startmotorn gick något varv. Något sådant hade jag aldrig vågat göra. Vid några tillfällen bjöd han mig på läsk och bulle i Pressbyrån på hemväg från skolan. Han hade inga pengar utan bad expediten ”skriva opp”. Tydligt hade han fått lov av sin svenske värd att handla på kredit.

Seppo och jag var inte alltid överens – särskilt inte i utrikespolitiska frågor. Vi hade många och livliga diskussioner. För mig var det självklart att det var tyskarna som var bovarna i kriget, medan Seppo av förklarliga skäl ansåg att ryssarna var anledning till olyckorna. Min inställning var glasklar. Den förmedlades av mina föräldrar och släktingar och alla som jag kände. Den spädades på ytterligare, när mina Moskvatrogna fastrar i Göteborg kom på besök. De ansågs dock av min familj vara extrema och naiva i sin uppfattning och negativt påverkade av sina respektive män. Att hålla på tyskarna ansågs mycket fult och fanns inte i min sinnevärld. Jag hade naturligtvis inte den mögnaden eller kritiska tänkandet att

Barnen vid finska barnhemmet

jag kunde inse Seppos för honom självklara uppfattning.

Nåväl; Seppo och jag kunde aldrig bli överens om vem som var mest skyldig till kriget och våra diskussioner var som sagt livliga. Fast vi samsades bra trots meningssiljaktigheterna. Detta är kanske inte något att berätta om inte följande hade inträffat. Tydligt hade information om diskussionerna skolan för en dag blev jag tillsagd av vår fröken att inte föra dessa diskussioner med Seppo. Jag tror inte att jag då fattade vad det hela handlade om, men i efterhand har jag tänkt att jag nog är en av de yngsta som har blivit censurerad och tillrättavisad på grund av utrikespolitisk uppfattning! Idag hade nog lärarinnan fått sig en åthutning.

Kriget i Finland tog snart slut och Seppo kunde återvända till sitt hemland. Jag har inte återsett honom men har ibland undrat över hur hans framtid blev.

Text: Bo Foss

Plåtslagaren Karl Johan Gustavsson berättar

En tröskedag hos Klasson

Då berättade Klasson om hur det gick till när han var på lasarettet och de tog ut ögonen på honom och lade på en tallrik.

Då sa Hilding på Sötekullen till Klasson: Nu är du galen på att ljuga!

Klasson svarade: Ljuger jag? Jag såg det ju med egna ögon.

Brålandsbron

Klasson uttalade sig efter arbetsdagens slut: Du må tro att man är trött när man hängt i krokig arm från klockan sju till fem och spikat med den andra näven.

Axel och Emma Klasson bodde på Klevskogen

Den goda veteskörden

Axel på Möe berättade för Eklund på Kleva: Det blir en väldig skörd i år! Du har väl sett på veteaxen när du går till kapellet på söndagsmornarna? Axen är stora som läskedrycksflaskor!

Då sa' jag till Hulda att vi får sluta att så vete, för vi blir ju jätterika.

Axel och Hulda Karlsson bodde på Möe

Skrothandlare Språng

Språng blev stoppad i Hedekas av polisen. Han kom med undanflykter och vädjade:

”Nu får ni vara bra och ta det lätt, för jag skulle vart hemma i går, men det krånglade med hölasset och frugan och barnen undrar vart jag tagit vägen.”

”Hur många barn har du?” frågade polisen.

”Det var sex när jag for.”¹

Valfrid och Hulda Språng bodde på Korpås

¹ Antalet barn var nog en lätt överdrift...

Mitt smultronställe

Inger Fredriksson rekommenderar ett ställe med vacker utsikt som även är lättgängligt. Det ligger på Staleområdet. Man går Önnebackavägen rakt fram ända tills man kommer till första avtagsvägen in på motionsspåret, följer detta en bit, och går sedan till vänster där spåret delar sig. I den första kurvan kliver man av, och går upp på berget. Där har du en storslagen utsikt över en stor del av Munkedals tätbebyggda samhälle, med Foss kyrka i bakgrunden.

Smultronställe med utsikt mot Munkedals herrgård eller Önnebacka gård.

På "Munkedalska"

Ordspråk i Foss

Uppptecknat av Yngve Grundberg, 1/3 1963.
Uppsamlat av Yngve Grundberg (under tiden omkring 1915-1963)

1. Allteng har en äne, kórven dän har två, kága har engen, ho går äd ändå.
2. Han rosar'nte mártnan.
3. D'ä så sant sóm d'ä langt.
4. D'ä så sant sóm amen i kórka.
5. Dä faller ä så schól sóm gamle hus
6. Dä hus bler allri falit sóm böggjes etter alles rå.
7. D'ä allt trávvelt far'en.
8. D'ä lätt ä schäre remmar ur en a'ns hu.
9. Ho går ópp sóm e sol ä ner sóm e pannekaga.
10. Lagom pálsa ä bäst.
11. Far möet ä far lide schämmer allt.
12. D'ä vell en goe rygg te ä bäre goe dar.
13. Dän hunn sóm ä drewen te skows bider ente mange.
14. Akta owene far knappane, sa gubben, dängde te káringa mä boxene.
15. Dä jeck sóm dä va smort, sa gubben, när märke schente.
16. Dä ska böjjas i ti, dä krogete ska bli.
17. Dä blir langt te han får harva, dä jä har plöjt.
18. Sån't ä livet, sa Millingen.

Texten kommer från Håkan Grundberg, Yngves son

Så här kunde det gå te när man friade i Munkedal förr i tia...

Dä va e tös, sóm hade lóva, att hácken som kunne få a te skratta, dän skulle få a. Så va de på ett ställe dä va tre brórar, ä dän trejje dän töckte allti de tvo andre va sä dáli, ä de velle allti húsbenneren hanóm. När de no feck höre de töse hade lóva ud, så tog de tvo brórane ä klätte sä sá granne de kunne ä jeck te a – de fúltes äd, ä sá när dä dän elste kom in, sá sa'n dä: dä va mäktá vart, jungfrua har inne i da. Dä ä möö varmare i min barm, svara ho. Ä dä vesste'n ente mer ä sia; ä därme sá feck'en gå. Ä sölles jeck dä me dän andre mä.

Sá når de kom hem, sá feck dän öngste höra, hó de hade sagt ä há ho hade svara; ä sá tog'en ä klätte sá sá dáli han vesste sä rá te, ä sá tog'en en gammel säck unner armen ä sá jeck'en. När han dä kom på väjen, sá fan'en e dö skada, sá stack'en dän i pósen.

Sá når han hade gått ett stöcke te, sá fan'n ett panneskrällre, ä dän stack'en i pósen. Ett gra'n längre fram fan'n en klave, ä dän stack'en i pósen. E stúnn etter fan'n ett värehorn ä dä stack'en i pósen. Ä sinna fan'n ett aant värehorn ett stöcke därifrå, ä dä stack'en mä i pósen. Sá geck'en in te a, ä sá sa'n: dä va mäktá vart jungfrua har inne i da. Dä ä möö varmare i min barm, sá ho te hanóm sóm te brórane hanses. Dä vá bra sa'n, dä kunne jä kanske få stegt mi skada. Ä sá tog'en opp ä visa skada. Dä ränner feden bórt, sá ho. Här har jä ett panneskrällre, jä ska ta'n i, sa'n. Dä spräcker, sá ho. Nä, här har jä en vjere-reng, jä ska binne't mä, sa'n. Du ä krogete, du sá ho. Här ä en klave, dän ä möö krogetere, sa'n. Du ä vreen, du sá ho. Nä, här har jä ett värehorn, dä ä möö vreenare. Sá skratta ho: no har jä allri sett på magen, sá ho. Jo, se här ska jungfrua få se på magen, sa'n, ä sá tog'en ópp dä andre värehornet. Ä sá feck'en a.

Byn vid Karlstorp

På 1800-talets senare del och första hälften av 1900-talet utgjorde Karlstorp by tillsammans med Kviström en central del av Munkedal. Den utgjorde då en södra port till Munkedal för alla de som kom och färdades på landsvägen från söder.

Karlstorp har varit en mycket aktiv by, vilket man i dag har svårt att förstå. Många av husen som fanns här tidigare är borta i dag. Här fanns, spritt över tiden, Munkedals första posthus, smed, bageri, vagnmakare, bilverkstäder, kennel, speceriaffär, kiosk, ”fabrik” för tillverkning av toapapper och papperspåsar, såg, bensinstation men också gården Karlstorp. Alla husen i Karlstorp by ligger på den södra delen av hemmanet Kviström. Rakt genom byn går ju det som nyligen var E6 och här har gått en väg från urminnes tider. Den finns utritad på den första kartan från 1600-talet. Rakt genom byn, österifrån rinner Klevabäcken ut i en mycket vacker ravin väster om järnvägen. Över denna bäck går det en vacker stenvalvsbro som heter Karlstorpbron. Den var en del i den gamla vägsträckningen som utgjorde huvudvägen – Rikstväan – fram till 1961, då den ersattes av den vägsträckning som finns där idag. Nuvarande väg har dock också byggts om och breddats väsentligt omkring 1989 för att nu senast 2008 ha blivit lokalväg.

Detta var ett pass som alla måste igenom på väg norrut. Det var ett slags Greklands Termopyle, vilket också militären visste mycket väl. Många drabbningar har ägt rum i detta område, men då får vi gå tillbaka till 1788 eller tidigare.

Nu skall vi emellertid uppehålla oss i någorlunda nutid och därför besökte jag Gittan och Gösta Adolfsson som också bjudit in sin granne Inga Berggren till en liten pratstund. Utöver kaffet vid pratstunden kom det fram mycket annat intressant som de hade att berätta.

Vi tänker oss att vi gör en vandring från Kviström, rysset i norr och går söderut, vänder vid vägen som går ner till älven vid Ellingeröds båtplats och därifrån norr ut igen ända till Katrins affär, som tills helt nyligen var bensinstationen Statoil.

Gittan och Gösta Adolfsson samt Inga och Bertil Berggren framför Berggrens hus.

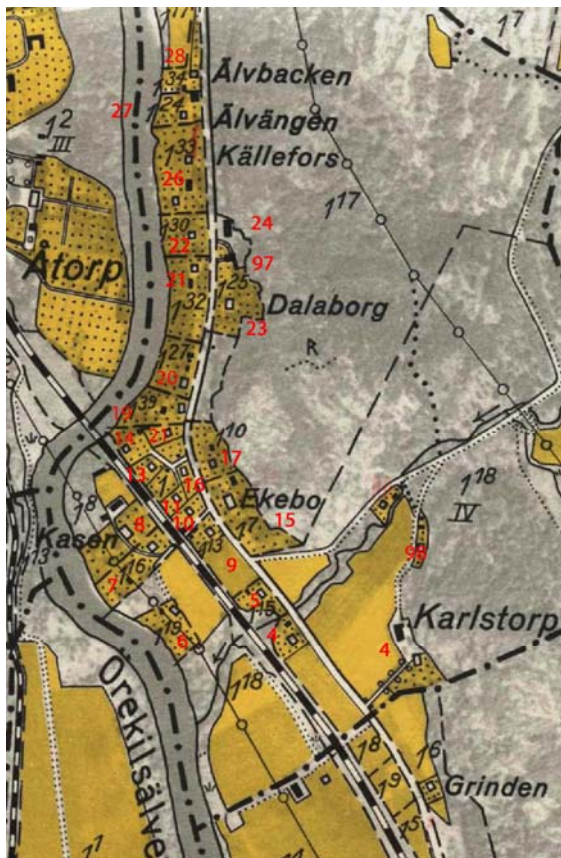
När vi kommer till platsen där älven svänger ut från vägbanken och tittar ner mot vattnet ser vi i dag en ridå av träd och buskar. Det går likväl att gå ner längs älvstranden. Då kommer vi att passera en sträcka som i dag är mycket annorlunda än den var för bara drygt 20 år sedan. Längs den sträckan fram till där husen börjar, låg det då tio hus, alla med en fin tillgång till älven. Många hade sina trädgårdar ända ner till vattnet.

Kviströmsdalen.

Foto Selma Sahlberg

Vilka var då dessa hus frågar jag Gittan och Inga. Numreringen av husen följer de nummer de fått vid sockeninventeringen, som även nyttjats som källa. Numren finns också i röda siffror på Ekonomiska kartan från 1937.

Ekonomisk karta 1937 över Karlstorp. Numren anger de nummer husen har i sockeninventeringen, som också refereras i artikeln.

28: Det första huset var Älvbacken, ett vitmålat hus som låg "aldeles under vägen" efter den hade höjts omkring 1960. Här bodde Viktor Andersson med familj och efter honom Henry Lingbrand m. fam. Nu går vägen fram där huset låg.

27: I andra huset, kallat Älvången, bodde smeden Hugo och hans hustru Ann. Hugo var smed med början på 1920-30-talet och fram till 1960-talet. Smedjan fanns på tomten och Hugo tillverkade många slags smiden såsom stegar, grindar, staket etc.

26: Därefter kommer vi till Källefors II. Här bodde på 1940-60-tal sockerbagaren Arvid Lindström med familj.

25: Källefors heter det 4:e huset. I slutet innan det revs bodde här Svante Thorsell. Här har det dock bott många människor genom tidernas lopp. Huset var ett relativt stort rödmålat hus med egen häng-

brygga ut i älven. Stället står på 1800-talet som torp. Under 1800-talets tidigare del var det garveri här. Utöver garvaren med familj bodde här också garvaregesäller, pigor, lärgossar samt en kaksmakare.

22: Källefors heter det femte huset. Här låg det ett gammalt soldattorp fram till slutet av 1700-talet. Det torpet var dåligt och revs troligen till förmån för ett nytt bättre som nog stod där till det revs omkring 1989. Gittan Adolfsson har gjort särskilda efterforskningar om detta ställe och berättar. År 1803 bytte det namn till Källe. På stället fanns det en mycket fin kallkälla som man kallade "vämsel". Källan frös aldrig på vintern och höll alltid kallt vatten på sommaren.

På detta ställe bodde bl.a. Sven Andreasson Grymberg i slutet av 1800-talet och senare H. Lockner, som kom från Bullaren. Huset revs när vägen byggdes om på 1960-talet.

21: Nästa hus kallar Inga Berggren för "Vagnmakarn's hus". Här hade Johan Svensson vagnmakeri i början av 1900-talet. Johan var mera känd under namnet Klot-Johan.

29: Det 7:e huset av dem som nu är helt borta heter Sandbacken. Här bodde Hugo och Anna Lyander. Han startade tillverkning av dasspappersrullar samt tillverkade papperspåsar. Denna tillverkning startade nog på fastigheten mitt emot på andra sidan vägen, där som det senare var affär. Tillverkningen flyttades på 1930-talet till Sohlbergs (nuvarande förrådsbyggnad) mot butiken). Inga Berggren tyckte att Anna Lyander var mycket snygg. Hon spelade flygel och Hugo spelade fiol när det visades stumfilm i Folkets Hus.

19: Nästa hus kallades Vägeröd eller Majaborg där Gottfrid Fiskar'n och hustrun Arvida Karlsson bodde.

18: Det sista huset av dem i raden av rivna hus är Dalaborg.

Klot-Johans far köpte tomten 1934 av Oskar Karlsson och byggde samma år huset (se nr 16). Han drev en liten kiosk här redan från 1930-talet. Klot-Johan själv bodde här till 1959, då han sålde huset till Bertil och Inga Berggren. Inga berättar att husköpet var strängt hemligt därför att Klot-Johan inte ville att andra grannar skulle få reda på det. När de först kom och diskuterade affären släcktes allt ljus så att ingen av grannarna skulle se eller misstänka något.

Den 1 oktober 1987 fick Inga och Bertil beskedet att huset inte mera fick bebos. De fick order av dåvarande brandchefen Henry Lund att utrymma huset på

tre dagar på grund av stor rasrisk. De fick inte ens sova där kommande natt utan han hade ordnat rum på Åtorp. Detta var givetvis ett chockartat besked som tog familjen hårt. Huset stod dock kvar ett tag men revs 1988. Bertil som sedan 1961 hade bilverkstad på fastigheten fick flytta den till en nerlagd verkstad i Håby.

14: Det tionde huset, som är borta, kallades för ”Pepparkakshuset” därför att det var litet och vackert som ett riktigt pepparkakshus. Det låg närmast järnvägen och revs som de andra 1988.

När vi nu vandrar vidare längs landvägen kommer vi till en klunga av fyra hus som står kvar där ännu i dag.

13: Det första, som ligger närmast järnvägen innehades bl.a. av Anders Samuelsson från 1920-talet och några årtionde framåt. Anders var originell. Han kunde klä ut sig och gå omkring i klänning. En gång målade han sin skorsten gul och blå samt målade sina initialer (AS) på den. Folk skrottade åt det, så Anders fick strax ta bort dem. Huset ägs idag av Per och Marita Wahlkvist.

16: Närmast vägen ligger det hus som heter Kasen II. Gittan berättar att det finns noteringar om fastigheten från 1875. Den ägdes senare av syskonen Koch. Huset byggdes troligen i början av 1900-talet av Simon och Julia Karlsson. 1916 köpte August Karlsson huset av Simon och Julia för 3000 kr.

August var ”hästeskojare”, vilket nuvarande ägaren Gösta Adolfsson ständigt fått erfara när han försökt gräva i sin trädgård. Ideligen träffade han på gamla seldon i jorden. Gittan härmar efter August en ramsa som han rabblade när han skulle sälja en häst:

”Här är häst som är ren i både bug å bål å ben.

Ren som e sölске’

el å luft, fort å lätt.”

Översatt: Här är en häst som är ren (frisk) i både buk och bål och ben.; ren som en silversked, eld och luft, fort och lätt.

August hade sina häststallar mittemot huset, mot järnvägen till. Många har bott i huset sedan Augusts tid och nu äger som sagt Gittan och Gösta Adolfsson huset.

11: Nästa hus, numera rödmålat med brutet tak, byggdes av Albert Josefsson 1932 och tre år senare köptes det av familjen Gramh. Sonen, som är känd under namnet ”Kalle Gramm”, bodde här till han dog 1988. Kalle, som arbetade på statens järnvägar,

var känd för sin styrka. En gång tog han en hel säck med skarvbult och slog loss några andra säckar som frusit fast på en järnvägsvagn. De andra arbetarna hade fullt upp med att nått och jämt lyfta en sådan säck, men Kalle använde den som slagträ.

10: Det fjärde huset heter Elsbo och byggdes 1931 av Henning Johansson, far till Inga som berättar för oss. Här har på senare tid varit bilverkstad som drivits av Ingas man Bertil Berggren.

När vi fortsätter vår vandring söderut ser vi inga fler hus mellan järnvägen och landsvägen. Då kan man ju tro att här började ”landet”, men så var det inte alls. Ytterligare tre hus fanns det här.

9: Först låg det ett hus som var bageri och hette Karlslund I. Detta hus skilde sig en del från de andra husen eftersom det var ett tegelhus. Det lär ha varit det första som byggts av Axel Sohlberg troligen 1907 (då Sohlbergs startade). **Detta hus fanns i början av 1900-talet ett bageri.** Den förste som bodde i huset var förre postiljonen Peter Olof Svärd från Hemmesjö. Han dog emellertid redan 1913 och troligen har hans hustru Ulrika Bernhardina, tillsammans med dottern Signe Helga Elisabet, drivit bageriet. Detta fanns inte kvar i mitten av 1930-talet säger Inga. Ugnarna fanns kvar i huset ända till dess det revs 2005.

År 1937 hette ägaren Vilhelm Svensson, som också gick under namnet Vilhelm på Kviström.

5: Nästa hus hette Karlsbro I och revs före 1960.

4: Det tredje och sista huset som funnit i denna rad öster om järnvägen byggdes av Karl och Anna Blad omkring år 1900. Karl kom som rallare från Holmsjö i Blekinge och bodde där tills det revs omkring 1960, då nya vägen byggdes.

Nu tar vi oss över järnvägen och ser efter vilka hus som funnits här.

8: Längst norrut närmast järnvägsbron låg ett hus som hette Kasen I. Gösta berättar att huset som ligger här i dag lär ha flyttats från andra sidan älven. Det stod vid dåvarande utskeppningsplatsen för virke vid Åtorp. Älven var då frusen så det gick relativt lätt att få det över.

7: Nästa hus heter Kviströmsdal. Inga berättar att huset byggdes av Axel Sohlberg 1924 och samma år köptes det av David Alfred och Hildegard Danielsson som hade barnen Ragnhild, Vincent, Oskar och Henry. Ragnhild övertog huset 1953. Då hon dog ärvdes det av hennes son. Han sålde det då till morbror

Harry 1958, vars son Rune Danielssons äger det i dag (2009).

6: Det tredje huset på denna sida låg lite längre mot älven. Huset byggdes i början av 1900-talet av Svante Svensson som följdes av sonen Fritz med familj. Den siste som bodde där var Christer Grundberg. Eftersom marken hade rasrisk skulle huset bort. Detta utnyttjades vid filminspelningen av TV-filmen "Polisen i Strömstad" år 1990.

Vi vänder nu och går tillbaka över järnvägen österut över till den förra E6:an och upp till den äldre vägen som var riksväg fram till 1960. Det första huset vi då ser längs söderut tillhör inte Karlstorp. Det heter Grinden och ligger på Saltkällans (Breviks) mark.

Längre bort mot berget ligger Karlstorp gård (3). Vi konstaterar att detta hus skiljer sig lite i utseende från de andra husen. Inga berättar att huset ägdes först av John Hermansson, som kom från Amerika och hade fått idéer därifrån. Detta märks ännu i dag på husets speciella inredning och utseende. Johns far var med och flyttade hit som stod på en plats på andra sidan järnvägen. De låg då omedelbart till höger där lokalvägen ner till Ellingeröds båthamn passerat järnvägen. Det flyttades troligen ca 1902 när järnvägen byggdes.

Vi går vidare på den gamla vägen norrut och passerar Karlstorps bro. (Den var med i förra numret av Munkedalsbygden). Denna bro vet vi att den var i bruk för den stora vägen i 100 år. Den byggdes som en stenvalvsbro 1960. Sedan år 1960 ingår den i lokalvägen, men alltså i gott skick. Öster om bron ligger ytterligare två hus. Huset (88:) närmast vägen upp mot Kleva har ägts bl.a. av syskonen Sara och Karl Boqvist och det andra huset (98:) närmast berget byggdes omkring 1900 av Frans och Hulda Karlsson.

Vi fortsätter rakt norrut. Då kommer vi till ett område där det legat fem hus upp till och med Katrins butik (gamla bensinstationen).

15: Det första stället är platsen för gamla posthuset, Ekebo. I detta hus fanns Munkedals första posthus, mellan åren 1874-1903. Norr om posthuset fanns också ett stall för postens skjutshästar. Man bytte hästar här för vidaretransport av posten. När vi tittar lite djupare i Hembygdsföreningens sockeninventering finner vi många postiljoner, postexpeditörer etc. som bott i husen på Karlstorp. Det är intressant att se hur detta medförde många nyinflyttade till trakten. Dessa människor kom ofta från platser relativt långt

bort från Munkedal och utgjorde säkerligen viktigt nytt blod och ny erfarenhet till trakten.

Efter postens tid fungerade det som vanligt bostadshus. Här bodde familjen Lundberg med döttrarna Karin, Majken, Ingeborg och Ragnhild. Majken Lundberg bodde där ända fram till dess det revs (av "Snurren"). Vissa inredningsdetaljer från detta hus finns bevarade på Munkedals Hembygdsförening.

17: Huset hette Annelund. I detta hus bodde änkan Ekström tills det såldes till Harald och Vera Andersson omkring 1960. De bodde där sedan till slutet av 1960-talet. Därefter stod det tomt en period innan det revs.

23: Nästa hus finns fortfarande kvar och är liksom Karlstorp utmärkande i stilen. Detta hus är byggt 1884. Den förste vi tror bodde där, var vagnmakaren och snickaren Otto Svante Svensson från Häby. Vid sekelskiftet bodde här Karl Julius Andersson och hans hustru Anna Konstanse här från Norge.

Därefter kom Ernst och Beata Linbom som ägare. De startade affär i det norrom liggande huset (nr 97). De bodde här till 1951. Då såldes huset till familjen Sjösvärd.

Fru Ulla drev en kennel här. Många minns den stora hundgården norr om huset och på andra våningen var kennelns verksamhet. Inga minns fru Sjösvärd som en mycket parant dam också känd för att köra sportbil. Sönerna hette Ola och Björn. Maken arbetade som försäljare.

Omkring år 1970 såldes huset till Torsten Johansson och 1972 övertog Lennart Lund och Margot Haake huset. Lennart har drivit sin elfirma från detta ställe i många år innan han flyttade till smedjan söder om Sohlbergs.

Anderssons speceriaffär omkr. 1963. Damen t.v. är Gerda från Sommartorn och t.h. Alma Blad

Karl Berggren t.v. med de byggnadsarbetare som byggde om "Tappen" 1947

Den ombyggda BP-tappen omkring 1947

97: När vi fortsätter norrut kommer vi till det som nu är en stor parkeringsplats. På denna plats fanns den speceriaffär som startades av Ernst Lind. I samma hus på andra våningen drev också Länkander sin "dasspapperstillverkning" och papperspåfabrik.

Affären övertogs på 1950-talet av Gunnar och Karin Andersson från Nedre Lycke. De drev den till 1960, då Kalle Berggren övertog det. Han hade det då som stall för hästar under några år. Det är rivet och nu är bara en parkeringsplan på platsen intill Katrinbutik.

24: Så kommer vi till det som blir sista huset för vår vandring i Karlstorps by nämligen det som i många mun rätt och slätt kallas för Tappen. Många säger fortfarande "BP-tappen" trots att där sålts både Esso och senast Statoil. Vissa ord biter sig fast i minnet.

Det första som låg här lär ha varit en såg, berättar Margot Haake.

Inga berättar att nuvarande hus byggdes av Birger Berggren 1936-37. Han hyrde ut det till Kallin, som började med bensinförsäljning och bilreparationer. Efter Kallin hittar vi Ture Liljedal. År 1947 sålde Birger huset till brodern Karl Berggren, som drev "tappen" i ca 20 år.

Sedan Karl Berggren lämnat den finner vi namn som Hogeus och Tommy Vinberg. Därefter kom Torbjörn och Ingela Andersson omkring 1973. Deras barn övertog så småningom verksamheten och drev det fram till dess att bensinförsäljningen tvingades upphöra 2009. Katrin Kjällman (dotter till Torbjörn och Ingela) driver det i dag som butik.

Så är vår rundvandring i Karlstorps by slut. Ett tack till Inga och Bertil Berggren samt Gittan och Gösta Adolfsson för allt de har berättat.

Text: Sverker Balksten

Björnkullen – berättelse om ett gammalt foto

Jag har ett gammalt foto, som jag har ärvt. Fotot måste ha tagits omkring 1910. Stället heter Björnkullen och ligger som första hus väster om vägkrysset ner till Vågsäter i Valbo-Ryr. Huset är ganska nybyggt. Mannen i paret är min farmorsfar snickaren Abraham Johansson och bredvid honom hans fru barnmorskan Charlotta. Han har varit änkling och hon änka, på fotot måste de ha varit relativt nygifta. Till höger står Charlottas son Oscar Olsson från Hattefjäll, han håller i handen sin dotter Aina, som senare blev gift med ladugårdskarlen Palm på Munkedals Herrgård.

Abraham Johansson var född 1853 och dog 1946, han blev alltså 93 år. Jag minns när han fyllde 90 år, då var släkt och vänner samlade på Björnkullen på kalas. Hustrun Charlotta var född 1855 och avled 1934.

Abraham var ju snickare bl.a. byggde han, förutom sitt eget hus, det stora huset på Modalen, nu nedrivet. Ett annat hus i Munkedal som jag vet han byggde är det första huset på höger hand på Färgarevågen, det som förr kallades "kassörehuset". Han arbetade också som snickare för Munkedals Bruk. Charlotta var bördig från Halland, gifte sig och bosatte sig på Hattefjäll. Hon var barnmorska, så hon måste ju ha varit behjälplig i många hem i bygden.

Abraham och Charlotta fick inga barn. Men i hans första äktenskap med hustrun Anna-Britta fick han två söner, Karl Abrahamsson som flyttade till Bohus och Johan Bergqvist, samt två döttrar Anna-Lena gift Waern och min farmor Augusta gift Ekelund. De tre sistnämnda barnen bosatte sig i Munkedal. Charlotta hade fler barn än sonen Oscar, vilken är med på fotot men jag känner inte till något om dessa. Anna-Britta och Abraham flyttade några gånger under sitt äktenskap. De bodde ett tag i ett litet hus på Modalen och senare i en stuga på Kasen tillhörande Storskogen. När Abraham bodde på Modalen och skulle till arbetet i Munkedal berättas det att han kunde ta båten på Valboån ner till Kaserna. Det var nog ett styvt

arbete för då flottades ju massaved till bruket samma väg. .

En annan sak berättades om honom, och jag som barn upplevde som mycket spännande, var att han var den siste i området som hade träffat på och sett en varg. Idag börjar detta bli vanligt igen.

När Abraham blev äldre så snickrade han möbler, stolar och karmstolar. Jag har själv ett par gamla stolar kvar som han har gjort. Min faster Lisa fylla 94 år, berättar om Charlotta, som hon ju betraktade som sin mormor. Hon var en glad och snäll människa med mycket humor. Och så roligt det var att gå med morfar och se när han snickrade och se hans verktyg.

Jag vill passa på att berätta lite om min farmor, född 6 november 1879 i arbetarlången på Ryrs säteri. Hon började som ung flicka att arbeta som hjälp i hemmet och i trädgården hos skogsvaktare Karlsson på Vågsäter. Han måste väl även haft trädgårdsmästarsysslan, för han odlade grönsaker, bland annat tomater i växthus. Det måste ju ha varit mycket ovanligt i slutet på 1800-talet. Efter detta började hon som piga hos Mattssons på Hagafors i Munkedal (Bruksvägen), fortsatte sedan som hushållerska hos en familj i Göteborg som hade ett bageri och där arbetet bl.a. bestod i att

laga mat åt 20 bagerskor. Senare arbetade hon hos en familj där mannen var grosshandlare och därefter hos en familj där frun arbetade som barnmorska, och där farmor förutom hushållsarbetet fick hjälpa frun vid hennes tjänsteutövning vid förlossningar och därtill hörande arbeten. Giftna kvinnor fick väl inte ha andra arbeten än inom sjukvården och liknande arbeten på den tiden.

År 1903 återvände hon till Munkedal och gifte sig med Gustaf Ekelund. Han var sjukvårdssoldat och den siste soldaten på rote 1, Övre Lycke i Foss socken. Soldattorpet hette Stigen. Farmor och farfar bodde dock aldrig på soldattorpet. Farfar hade påpekat att det inte fanns någon väg till torpet och fick till svar av rotebonden att "Nej det finns det inte, men det finns gott stöe till en väg". Farfar ville dock inte själv bygga någon väg utan farmor och farfar hyrde sin första bostad på Kroklev. Han var soldat fram till 1909 och därefter arbetade han på förrådet på pappersbruket fram till pensionen. Farmor fortsatte att hjälpa till vid förlossningar och även lite annan sjukvård sedan hon återkommit till Munkedal. Här assisterade hon barnmorskan Rosa. Rosas namn har jag hört nämnas ofta, men jag vet inget mer om henne. Finns det någon som kan berätta om henne? Hon måste ju ha hjälpt många äldre Munkedalsbor till världen. Trädgårdsarbetet som farmor började med som flicka var ett av hennes stora intresse hela livet, hon odlade många olika sorters grönsaker och hade en fantastisk trädgård med blommor av alla handa slag liksom krukväxter inomhus.

Februari 2009, Inga Bergqvist

Landsfiskalen i Munkedal

Vilka typer av ärenden hade landsfiskalen i Munkedal att handlägga i början av 1940-talet? Här har vi några exempel som vi hämtat från polisdiariet.

Olycksfall i arbetet skulle anmälas till landsfiskalen av arbetsgivaren. Sunnervikens och Bullarens vägstyrelse inkom t ex med "anmälan om olycksfall i arbete, som den 20/12 1941 drabbat chauffören Sivert Gunnar Fröjd, Ellensberg, Hedekas." Landsfiskalen överlämnar detta ärende till Yrkesinspektionen. "Polisundersökning ej erforderlig."

Nöjesarrangörer skulle anhålla om tillstånd att anordna dans och filmföreläsningar.

Tillstånd att inköpa skjutvapen skulle anhållas om. Från Restads sjukhus kom ett meddelande om "att på försök utskrivne patienten (N N), (hemsocken), icke bör betros med att inneha skjutvapen."

Personer som ville vara med om frivillig luftbevakningstjänst skulle godkännas. En sådan var Johan Ragnar Johansson, Flovene, Hedekas. Beslut: "Icke något ofördelaktigt känt."

22/2 1941 anmälde Bertha Carlsson, Bengtsfors, en kaféörelse å lägenheten Önnebo i Önnebacka, Foss socken.

19/2 1941 "beslagtogs 4 exemplar av Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning i Gertrud Anderssons kiosk vid Munkedals Järnvägsstation." (Gertrud fick alltså inget betalt för dessa tidningar.)

23/3 1942 inkom begäran från Kungliga Medicinalstyrelsen "om yttrande rörande en av August Johansson, Amunderöd, Lur, gjord anmälan mot provinsialläkare G E Göthlin, Håbygård."

Text: Yngve Carlsson

Reors grotta

Vem var Reor? Det berättas att han förrymd brottsling som bodde i en grotta på Naset och att han genom att göra snideriarbeten i trä sonade sin förbrytelse. Grottan är liten, närmast en håla, där man inte kan ligga raklång. Bredvid hålan finns ett överhäng som kunde tjäna skydd om man hade material att bygga för med. För att inte frysa ihjäl måste det till lite eld. Naset är inte så stort och var troligen inte heller bevuxet med skog på 1600-talet. Alltså kan man nog inte gömma sig så länge om man frestas att elda med lite halvsura kottar och annat som ger rök.

Den sista norska tiden var det i Sunnervikens domsaga en sorenskrivare vid namn Jörgen (Jöran, Görgen) Larsen (Laursen, Lauritzen). Han ägde flera gårdar som bl.a. Harska och Skinnfällersöd i Häby socken och även någon gård på Sotenäset. År 1663 begärde den f.d. sorenskrivaren inför rätten att skogen på hans gård Harska skulle fridlysas, vilket skedde. Jörgen var bror till skräddaren Bengt (Berndt) på Nyröd och Peder som var kyrkoherde i Foss från 1647 tills han dog 1658. Jör-

Träsnidarens verk i Häby kyrka.

gens hustru Britta betalade för en kyrkoko och Jörgen själv skänkte några saker till inredning i Häby kyrka. Jörgen blev far till flera barn varav Jöran var handelsman i Uddevalla, Hans Ruda blev kapten och räddade Häby kyrka från rivning, Gunilla vigdes med en komminister på Sotenäs, Bodela vigdes med be-

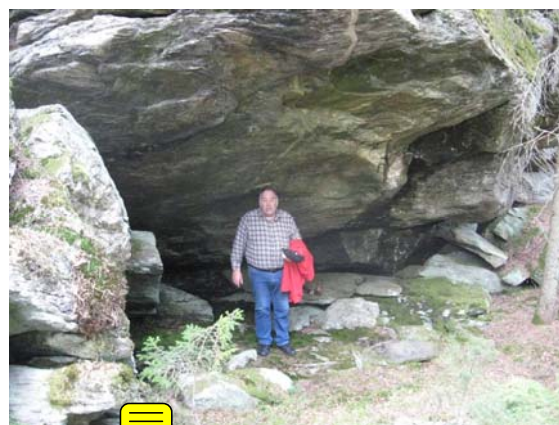
fallningsman Erich Svensson på Möe och Elsa Maria vigdes med Peder Gudesson Giädda som var präst i Naverstad.

Vad åstadkom då Reor? Jo, en altarpupsats märkt 1646, en dopfunt med inskriptionen DEN: 20 DESEMB 1647 och predikstolen märkt 1650 i Häby kyrka. Dessutom skall han ha snidat krucifixet till Foss kyrka.

Jag tror inte att Reor vistades så mycket i sin grotta. Sniderierna var stora och tog mycket tid i anspråk så det måste ha varit så att han kunde hugga sina arbeten med mat i magen och tak över huvudet. Och det är väl ganska troligt att han gjorde detta under beskydd av den som representerade lag och ordning. Därav är det väl naturligt att Jörgen Larsen skänkte föremålen till kyrkorna.

Historien om Reor blir ju inte sämre för att man besöker platsen, kryper ned i hålan och försöker föreställa sig hur en jagad, frusen och utsulten människa försöker bärga livhanken, hur han hittas, släpas inför sorenskrivaren och får förklara sig. Kanske fanns det förmildrande omständigheter? Och kanske kunde han lyckligen återvända hem efter åren med sniderier i Häby socken.

Text och foto: Lilli-Anne Sihlberg

Karl-Evert Olsson på besök i Reors grotta.

Kommande aktiviteter

Framför oss har vi vår och sommar. Nu lockar det till att krypa ut från stugorna och vistas i den härliga vårsolen.

- 25 april deltar vi i Bruksskolans 50-årsjubileum.
- 20 juni är det dags för årets midsommarfirande med Wiknerspelen på Kaserna. Det blir som vanligt musikaliska uppträdande, goda läfsor, hantverk, dans kring midsommarstången mm.
- Varje måndag kl 09.00 samlas alla som vill på Hembygdsmuseet för gemensamt arbete och gemytliga stunder tillsammans. Ännu ett tag sker det arbete på museet men snart börjar sommarhalvåret på Kaserna. Vi ser gärna att fler medlemmar möts på Kaserna om sommaren. Kaffet är gott, sällskapet trevligt och vi får mycket gjort om vi är många krafter.
- Slätter på Kaserna blir det till sommaren. Håll utkik efter anslag (eller gå in på hemsidan för att se vilken dag det blir).

Redaktionen tackar våra sponsorer!!

DocuShop.se

Här finner du över 100 000 IT-relaterade artiklar. Som kund hos oss får du mer än vad många andra webshops erbjuder.

Tidningen är tryckt på Xerox DocuColor 260

Önskas mer information, vänligen kontakta

Xerox Partner DocuWare AB
Fredrik Balksten
031-776 80 27/0736-33 80 27
fredrik.balksten@docuware.se

Efterbehandling har utförts av:

Schewenius Tryckeri

Tidningen har tryckts på Munken Lynx
130 g sponsrade från Arctic Paper

Vår hemsida

Du som har Internet kan se mera information på
vår hemsida:
www.munkedalshembygdsforening.se

Har du något att berätta?

Munkedalsbygden tar gärna emot ditt bidrag för att publicera i tidningen. Det kan vara en text du själv skrivit, en muntlig berättelse som någon i redaktionen upptecknar eller någon gammal intressant bild. Kontakta då Yngve Carlsson tel. 0524-710 19 eller Sverker Balksten 0524-712 27.

Stöd Hembygdsföreningen

genom att bli medlem!

Årsavgiften för 2009 är 120 kronor per person. Beloppet kan lämpligen insättas på bankgiro 665-7480

Denna tidning ingår som medlemsförmån och kan endast erhållas av den som är medlem.

Varmt välkommen!

Tidningsredaktion

Sverker Balksten, Yngve Carlsson,
Ingela Ingman och Bertil Johansson

Layout Kristin Balksten